

Перший день свята

Же в навечера всенародного свята української Холмщини та Підляшшя сотки народу з далеких і близьких сторін спішили на Святу Гірку в Холмі, де пишався величава катедра, побудована ще славним королем Данилом. Собор наповняється вірними, що гаряче дякують Холмській Богоматері за вислухання їхніх молитов, за поворот кращих часів на многострадальну Холмську країну. Коло 16.30 год. почав Всенічно о. протоерей Коробчук з Бончі, згодом до Літги станув о. протопресвітер Іван Левчук Церковний Адміністратор Холмщини й Підляшшя з 48-ома свя-

щениками. Співав гарно холмський мішаний хор під управою п. Коровенка.

Прегарну проповідь виголосив о. Микола Метюк з Грубешова. Свою проповідь закінчив покликком до об'єднання усіх українців для добра української церкви й українського народу. Опісля виголосив у соборі промову сеніор українського руху на Холмщині й Підляшші Семен Любарський, в якій зясував церковне значіння цього свята. Про історичне значіння цього свята виголосив промову Борис Ольхівський.

Передача Собору

В неділю 19. травня ц. р. в 7-ій год. рано прибув до собору Адміністратор Православної Церкви Холмщини і Підляшшя о. протопресвітер Іван Левчук, якого привітали при вході до церкви церковний староста Лев Рябчук. В середині церкви привітало о. Адміністратора численне духовенство в числі 50 осіб. В год. 7.30 прибув провідник українців у Генерал-Губернаторстві проф. д-р Володимир Кубійович з членами делегації з Кракова: інж. Хроновятим, інсп. Гірянком, інж. Мілянничем та іншими, з головами Допомогових Комітетів: Люблина дир. Тимцюраком, Допомогових Комітетів Холмщини та Підляшшя та головою Допомогового Комітету Ярослава ред. В. Глібовицьким. При тріумфальній брамі привітав провідника та членів делегації п. Козак, командант української міліції з Грубешова.

З черги нотар А. Павлюк, голова Холмського Обласного Комітету, привітав провідника проф. д-ра В. Кубійовича зворушеним голосом:

»Вітаю Вас, Пане Професоре, як провідника всіх українців, що живуть тепер на землях під німецькою владою. Складаю привіт і для Вашого оточення, всіх Ваших співробітників, голов Допомогових Комітетів. Радію, що сповнилася мрія українського народу і ця столиця наших прагнень, короля Данила, wraz із Собором, перейшла в українські руки. На знак шастя складаю хліб і сіль у Ваші руки, як вияв багатства Холмської Землі.»

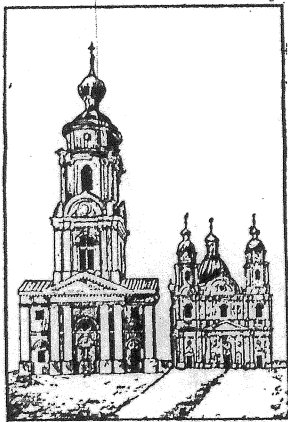
Проф. Кубійович подякував в імені своїм шілому проводу за хліб і сіль. Холмщина це частина наших земель, що найбільше і найдовше терпіла від польського панування. Вітаю Вас, як провідника Холмщини, у книжому городі Холмі, в радісний день передачі найбільшої релігійної й національної святості, холмського собору, в українські руки!

Відтак дівчинка передала провідникові китицю прегарних квітів з привітом від молоді Холмщини. Провідник поцілував дівчинку символічно в чоло.

З черги провідник з делегаціями перейшов крізь шпалір впорядчиків і засів на фотелі перед головним престолом. Впорядчики творили шпалір та вдержували зразковий поряток у соборі. Незабутне вражіння викликала Служба Божя в українській мові, відіспівана вперше в холмському соборі. Цілих 22 роки не було ніяких українських богослужень у соборі короля Данила, якого бароковий колони нагадують такі ж колони у храмі св. Юра у Львові та викидують спомини...

Першу Службу Божу в українській мові відслужив в год. 8-й рано о. прот. Мартин Волків у послуженні 12-ох священників. Діяконував Юрій Бучинський з Володави. Співав прегарно хор з 50 осіб зі села Богородичі коло Грубешова під управою Самохваленка. В перших місяцях у церкві засіли: проф. д-р Кубійович, П. Павлюк, члени делегації з Кракова та голови Комітетів.

Підчас першої Служби Божої перед св. Причастям (на запричасному) виголосив прегарну українську проповідь о. протоерей М. Маложинський, благочинний з Томашева. Тема його проповіді - слова св. Євангелія: »Встань і ходи«. Проповідник порівняв євангельського розслабленого до українського народу. Коли всякі способи

рятунку нічого не помагали, остала єдина віра, сильна й непохитна. Тут, у Холмі, панував тому 700 літ король Данило, що поював з західними та східними сусідами. Коли Схід нищив нас фізично, то Захід хотів забрати нам душу. Рятуюнок находив король Данило тут, на цій Святій Гірці. Подібно, як для розслабленого, Господь Бог приготував силоамську купіль і для українського народу. Як виконавців Божої волі призначив Бог непереможну німецьку армію, що возстановила правду на Холмській Землі.

Для нас найважливе — віра в Бога та в народ, як твір Божий. Не на те Бог створив український народ, щоб був вічно в чужій неволі. Ми маємо призначення жити вільним життям великого народу. Одначе треба об'єднання всіх народніх сил в один моноліт. Тільки віруймо, бо все можливе вірующим!

Привітання Губернатора д-ра Цернера

В год. 10.05 приїхав самоходом п. Губернатор Люблинського Дістрікту д-р Цернер зі своїм почетом, шефами відділів з Люблина, представниками Краківського Дістрікту, місцевої військової та цивільної влади.

При тріумфальній брамі, — при якій

почесну сторожу виконувала українська озброєна поліція з Грубешова, привітав Губернатора д-ра Цернера проф. д-р Кубійович з делегаціями, двома представниками Редакції «Краківських Вістей», а п. А. Павлюк виголосив в українській мові таку промову:

»Дякую Вам, Пане Губернаторе, за участь у цьому святі Холмщини, у торжестві передачі холмського собору в українські руки та поздоровляю Вас в імені української Холмщини та Підляшшя. Радію успіхами великої непереможної німецької армії і передаю у Ваші руки хліб і сіль, як плоди Холмської Землі!»

Цю коротку промову переклав по німецьки інж. Теребус.

З черги 12-літня дівчинка, Віра Юшук, в національному одязі, виголосила короткий привіт - подяку в німецькій мові, що німецька геройська армія визволила Холмщину з польської неволі та дала змогу українським дітям Холмщини й Підляшшя вчитися у рідній, українській школі. Одночасно хлопцеві в українському національному одязі Мархева окликом: »Гайль Гітлер!« привітав пана Губернатора.

З черги Губернатор д-р Цернер з провідником проф. В. Кубійовичем та почетом перейшов довгим шпаліром впорядчиків до собору, де перед собором уставилося у двох рядах українське православне духовенство Холмщини в числі коло 50 осіб. Церковний Адміністратор Холмщини й Підляшшя о. протопресвітер Іван Левчук виголосив в українській мові привіт такого змісту:

»Від імені свого, українців Холмщини та Підляшшя і всіх українців, що живуть у Генерал-Губернаторстві, вітаю Вас, Пане Губернаторе, і складаю сердечну подяку для великого Вождя німецького народу, Адольфа Гітлера, його уряду та геройській німецькій армії, за цю велику ласку, яку проявив до українського народу, коли повернув йому його найбільші святощі — холмський собор. Нехай Господь Бог благословить Фірера, його уряд та веде його до славної будучості!»

У відповідь на ці привіти Губернатор д-р Цернер виголосив коротку промову такого змісту:

»Українці Холмщини! Дякую за привіт! Я приїхав сюди, щоб перевести в життя приречення Генерал-Губернатора, зложене українцям у дні уродин Вождя. Як шеф люблинської округи приїхав я сюди, щоб направити велику кривду і віддати українцям їхню стародавню святиню. Радію, що як представник німецької влади можу сьогодні віддати українцям їхні святощі, загарбані польськими шовіністами. В майбутньому український нарід Холмщини під сильною рукою німецької держави, зможе виконувати свої релігійні практики згідно зі своїми стародавніми звичаями і ніхто не буде йому більше перешкаджати. Як зовнішній знак — передаю Вам ключі від церкви».

По цих словах п. Губернатор передав о. протопресвітерові Левчуківі ключі від собору перевязані жовтоблакитною стяжкою.

Духовенство зі співом »Христос Воскрес« ввійшло до собору, за ним Губернатор з почетом, де відслужено благодарний молебен. Молебен закінчено многоліттям. Опісля о. протопресвітер Левчук в асисті багатьох священників відслужив другу Службу Божу у церковно-словянській мові, підчас якої співав мішаний хор під проводом Коровенка. Підчас другої Служби Божої проповідав в українській мові о. Володимир Мархева з Холма. Він порівнював український нарід до розслабленого. Пречиста ви молила, що український нарід Холмщини увільнено від неволі. За це повинні ми бути вдячні Пречистій, та шукати її помічі на святій Холмській Гірці.

По закінченні Служби Божої відбувся обхід з хоругвами та з образом чудотворної ікони Божої Матері в асисті о. протопресв. Левчука й архимандрита турковецького монастиря Афаназія Маргоса докруги церкви в асисті 43-ох священників і вірних.

Історична грамота

Після закінчення всіх церковних торжеств з балкону собору відчитав о. протоєрей Микола Маложинський грамоту о протопресвітера І. Левчука, Адміністратора Православної Церкви на Холмщині і Підляшші, що зробила велитенське вражіння на вірних. Ось її текст:

В імя Отця і Сина і Святого Духа.

Це я, смиренний Іоан Левчук, Протопресвітер, Адміністратор Холмської Православної Єпархії, — за порадю і згодою всього Собору Отців Духовних, — Величидостойного Пана Професора Доктора Володимира Кубийовича Провідника Головної Української Станиці в Кракові, — Велимишанового Пана Нотаря Антона Павлюка, Голови Українського Громадянського Комітету в Холмі, — та всього Проводу Української Землі Холмської і Підляшшя, — у прями великого числа українців, — усім узагалі та кожному зокрема, кому це знати треба буде, — теперішньому й грядучим поколінням українським — цією нашою Грамотою врочисто відомим чинимо, що Славетний Пан А. Цернер, Губернатор Люблинський, — з доручення Славетного Пана Доктора Йоганна Франка, Генерального Губернатора в Кракові, — в імені Великого Вождя всієї Німеччини, Державного Канцлера Адольфа Гітлера та Пресвітлого Уряду Німецького, — вручив нам сьогодні ключі від Холмського Православного Катедрального Собору Різдва Пресвятої Богородиці, що його в 1918 році силоміць і безправно заховили були поляки.

Збудував цей Собор сімсот літ тому, вічнопам'ятний Володар України, Боголюбий і могутній король Данило І. Романович, сам у Соборі цьому в Бозі спочивав, а по ньому — пресвітлі сини його, вічнопам'ятні й хоробрі князі наші — Роман і Шеварно Даниловичі та братанця його благочестивий та мудрий Володимир Васильович, князь Волинський, філософом названий, — Собор цей розбудували, прикаршали та піклувались ним Святителі Владики Холмські, що вічний спокій під ним нашли. Тут перед Чу-

дотворним Образом Пресвятої Діви, Матері Холмського Краю, підтримку та потіху знаходив побожний Народ Український, у тяжкій і героїчній історії своїй, що за поміччю і під покровом Небесної Цариці свою Державу будував — спершу князю, потім козацьку й нарешті народно у незабутньому році тисяча дев'яťсот сімнадцятому. І тепер, у передчутті грядучих великих подій закликаємо Тебе, країнський Народу на Холмщині дорогоцінну спадщину по славних предках твоїх, цей на Святий Гірці, Холмський Собор — перейняти, міцно й непорушно держати та віковично зберігати — на звеличання Пресвятої Діви, на щастя тобі і усім твоїм нащадкам, на Славу України!

На скріплення цієї Нашої Грамоти підписали єсьмо її руками власними і прикласти до неї печаті наші наказали.

Діялося у стовільному владичому городі Холмі, Року від Народження Сина Божого тисяча дев'яťсот сороковому, місяця травня, дня дев'ятнадцятого.

Опісля о. протопр. І. Левчук поблагословив вірних іконою чудотворної Холмської Богоматері, а хор відспівав церковний гимн »Боже Великий Єдиний«.

Чудотворна ікона Холмської Богоматері.

Привіти

ПРОМОВА ПРОФ. Д-РА В. КУБІЙОВИЧА

На закінчення двя з балкону собору, прями делегати склали ще привіти. Перший виголосив короткий привіт проф. д-р В. Кубийович такого змісту:

Громадяни! День 19. травня 1940 р. залишиться на довго в пам'яті не тільки всіх українців Холмщини й Підляшшя, але й усіх українців Генерального Губернаторства. В цей день, коли по десятках літ неволі та знущань над нашими національними й релігійними почуваннями, зійшлися тут, на Святий Гірці у Холмі, де стоїть стародавній український собор, тисячі українців з Холмщини, Підляшшя, Посання та Лемківщини. Сьогоднішній день є символом, що все зло, яке тут було, вже скінчилося, що надійшли краші часи.

Нема ніодної частини української землі, яка перенесла б стільки горя, сліз і крови, як Холмщина й Підляшшя. Це дійсно земля сліз і крови. Тут був найбільший натиск наших західних сусідів. Він не лише зменшив українську територію, але і теж зменшив число українських мешканців Холмщини й Підляшшя. Перед 30 роками перейшло до римокатолицького костела й частинно спольонізувалося українське населення цих земель. Одначе холмські українці виявили стільки гарту, що не зважаючи на втра, перейшли до наступу.

В 1915 р. Холмщина дістала новий удар, коли то внаслідок воєнних подій її українське населення розбрилося по східній Європі й Азії. Хоч по війні багато вернулося до своїх рідних гнізд, то

десять тисячів залишилося далеко поза межами Холмщини. Одначе і цей другий »випуст« крочу не знищив Холмщини.

В 1920 р. почалося на Холмщині відродження на всіх ділянках життя: релігійне, культурне, господарське, і то серед страшних переслідувань. Сотки наших святих перемінені на костели. Наша найбільша святість Холмщини, Собор Богоматері, перейшов у чужі руки. З кожним роком ворожий натиск ставав щораз більше скажений.

В 1938 р. польські варвари нищили масово українські церкви. Здавалося, що українська Холмщина буде зовсім знищена. Але не так сталося.

Коли завдяки хоробрій німецькій армії, завдяки волі німецького Фірера — Холмщина відзискала свободу, вона доказала, що є українською землею, виявила своє правдиве обличчя. Повстали сотки українських шкіл, читальне і кооператив, а число парохій подвоїлося. Одначе багато наших людей ще не вірило, що настали краші часи, бо холмський собор, був ще у ворожих руках.

Український Провід у Кракові старався, щоб ця найбільша святість української Холмщини перейшла в українські руки. Недавно дістали ми приречення від Генерал-Губернатора, що собор буде звернений, що теж сталося. Нехай же це буде символом для всіх тих, що ще не змужніли в боротьбі за свої права. Нехай же це додасть сили до дальшої праці над відродженням цих земель. По десятках літах неволі Боже Провидіння хотіло, щоб границя так виглядала, як

тепер. На Холмщину прийшли тисячі галичан і вона стала тепер нашим Пшемонтм. Нехай же цей радісний день буде сильним товчком до дальшої успішної праці для добра українського народу. Слава!

Багатотисячні маси підняли цей оклик і гомоном понеслися тріміке »Слава...« по цілій княжій Святий Гірці.

ПРОМОВА ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОГО СВЯЩЕНИКА

З черги на підвищення балкону вийшов український греко-католицький священник і виголосив привіт такого змісту:

»Христос Воскрес! Українська Громадо! В житті народів приходять моменти, що відравають нас від буденого життя і кажуть звертати очі на щось вище, небудене. І в такому моменті груди наша починає живіше підноситися, серце наше наповнюється надією. Хоч може неодному з нас важкий біль проймає серце, хоч слози тиснуться до очей, то уста співають радісні гимни. Коли я говорю про біль і радість, то маю на увазі ці моменти, що їх переживають тепер українці.

Сьогодні радісне свято для всіх українців, хоч біль стискає наше серця, що цього дня не заграти почайвські дзвони, столичної св. Софії та нашого св. Юра й не понесуть радісної вістки по всій українській землі про це велике свято.

Серед тисячних мас помітне сильне зворушення, втирають слози не тільки жінки, але й мужчини, головно галицькі переселенці.

Ось це той біль, про який говорю. Українське греко-католицьке духовенство відчуває велику радість, що кривда стала направлена. Думаю, що буду висловником думок Високопреосвященного Митрополита Кир Андрея Шептицького, якого дух напевно з нами. Здається, що буду висловником Владики, який перший підняв голос в обороні Холмської Землі. Ось слова Владики з його історичного послання, зі серпня 1938 р.:

»Потрясеній жахливими подіями на Холмській Землі примушений взяти в оборону незедіненних православних українців«.

Дальше Митрополит Кир Андрей наводить факти нищення церков, що потрясли цілою українською нацією.

»Для переслідуваних, так як і для нас є потіхою, що Бог справедливий дивиться з неба на наші терпіння. Доля народів у Божих руках. Бог зможе з терпінь бідного народу виправдати правдиве тривале добро для нього, славу та перемогу«.

Ці пророчі слова вповні здійснилися по двох літах. Холмський собор знову в українських руках.

Говорю в імені українських греко-католицьких священників, які свідомі того, що в минулому ворожі чинники робили все, щоб порізніти український народ. Одні старалися кланятися одному сусідові, інші — другому. Вороги старалися використати всякі різниці навіть віроісповідні, щоб знищити український народ.

Свідомість подій, що їх переживає українська нація, наказує нам мати одну думку, один дух, соборний дух. Провідна наша думка така:

»Ми всі молимося по словам Христа: »Нехай всі будуть одно«, — бо ми брати і всі ми порозуміємося«.

Я радію, що сьогодні таке велике свято. Передімною вирине інший образ, образ повного відродження релігійного й національного, коли будуть перекинутися дзвони всіх українських храмів, сповіщаючи про велике воскресення Христос Воскрес!»

Промова представника греко-католицького духовенства, своїм глибоким змістом